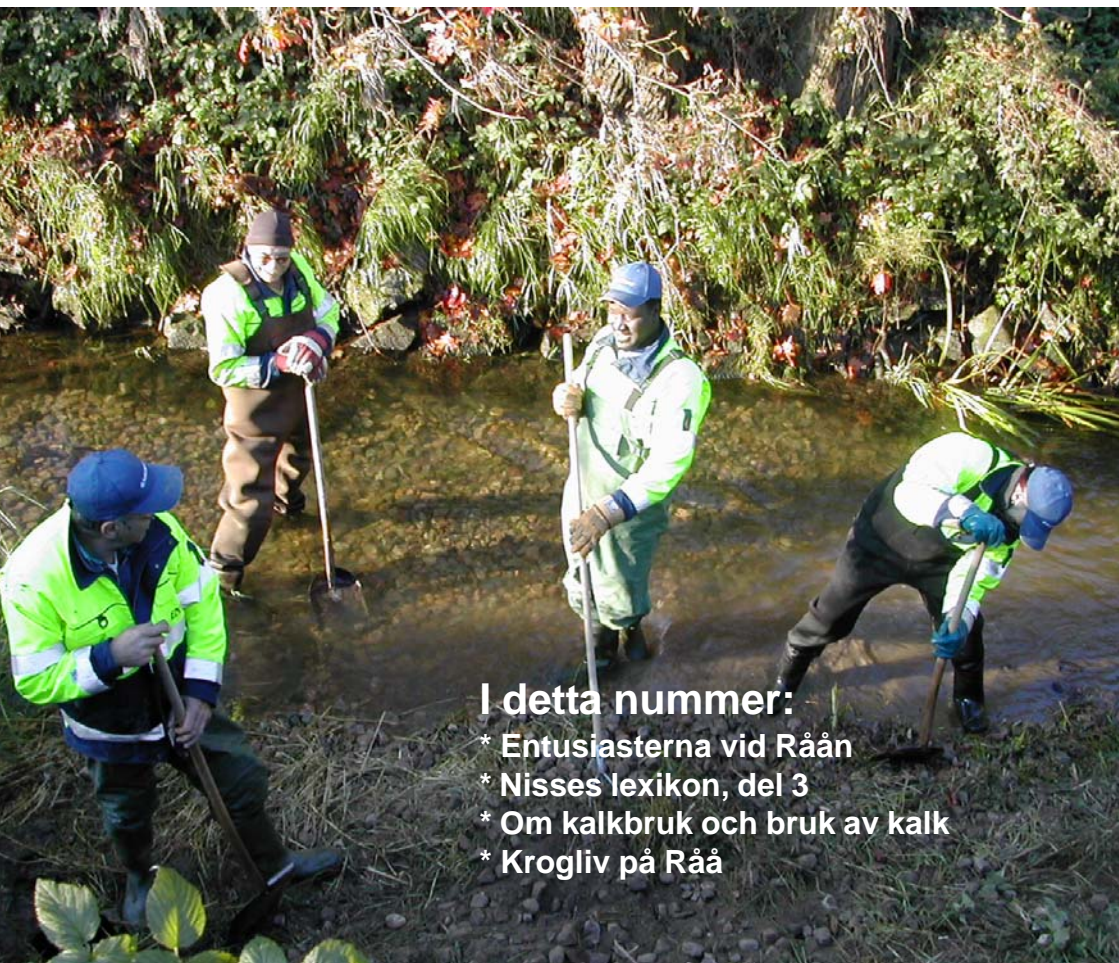




# MUSEITIDNINGEN

Medlemsblad för Råå museiförening



## I detta nummer:

- \* Entusiasterna vid Råån
- \* Nisses lexikon, del 3
- \* Om kalkbruk och bruk av kalk
- \* Krogliv på Råå

*Fiskevård i Råån. Fiskevårdsteamet lägger ut natursten - lekmaterial till öringens lekplatser. Foto Roger Ekström.*

# Ordförande har ordet

## Verksamhetsberättelse för Råå Museiförening 2006

70 år har gått sedan Råå Museum för första gången kunde visa sina samlingar för allmänheten. Under denna tid har stora förändringar genomförts. Eldsjälar har genom hårt arbete utvecklat såväl byggnader som innehåll och sätt att visa samlingarna. Den nära relation till fiskemiljön som jag har burit med mig genom åren och som kanske är anledningen till just mitt museiengagemang kan fler uppleva idag i vårt nyrenoverade fina museum.

### Bidrag

För att som ideell förening kunna driva och utveckla ett museum i tiden behövs pengar. Vi har haft ännu ett år då vi haft generösa bidragsgivare. Från Åke Winqvist till riggningsprojektet, från Skånska redares un-

derstödsfond till bl.a. klimatanläggningen på loftet, från Bengt Samuelsson till ett modernt sätt att visa smugglartiden, från Kurt Björklunds barn i samband med begravningen, från Lions Råå till årets utställning, från Helsingborgs stad för att ta emot stadens skolklasser och från alla medlemmar i tusenklubben till navigationsmontern. De röda montrarna på läget sponsras av Allers, Gusten Wallin Lift, Henry Dunkers Förvaltnings AB, SEB, Skånska redares understödsfond, Stockholm Chartering/Stoc Tankers.

### Museigänget

Vi är mycket tacksamma för allt ekonomiskt stöd vi fått under året, men utan ett oerhört engagemang från vårt jobbgäng så hade



*Kurt Björklund på sitt sista besök i Golden Lady. Foto Sven Wittgren.*



*Nisse "Riggare" Gustavsson (närmast kameran) reser masten i båthallen tillsammans med delar av museigänget. Foto Sven Wittgren.*

vi inte lyckats med vårt uppdrag. I jobbargänget finns stor kunskap i såväl de stora frågorna - att bygga montrar och serva motorer, som de mindre synliga - att se till att guidning och allt servicejobb fungerar. Tyvärr så har två av våra förgrundsfigurer lämnat oss under året. Harry Monroe, Harry i Föreningen, en av de första i museiföreningen och Kurt Björklund, vår världsomseglare och kanske den mest kände. Vi saknar dem i vår gemenskap.

### **Årets aktiviteter**

I samband med årsskiftet fick vi ta över efter firman som lagt det nya fina golvet. Nu var det dags för jobbargänget under Ragnar Thornbergs ledning att bygga upp nya miljöer enligt de riktlinjer som alla enats om. Fiskekajen som byggts upp kring de olika fiskefångsttyper som var vanliga på Råå,

de sex röda montrarna som bildar museets hjärta med delar av våra samlingar och den blå navigationsmontern där vi samlat olika navigationsinstrument. Nu kunde vi konstatera vikten av ett grundligt förarbete dvs att nedplockningen av föremål förra hösten blev noggrant dokumenterad, så att det var lätt att hitta de föremål som vi sökte.

Årsmötet med traditionella förhandlingar var mycket välbesökt. Mats Pålsson berättade om Råå Fiskarförenings historia och visade bilder. Vi fick en tankeväckande insyn i de förhållande som gällde för fiskarbefolkningen på Råå förr.

Traditionsenligt öppnade museet första maj. Patrik Winqvist, son till Åke W, höll invigningstalet från bryggan. Därefter var det dags för våra besökare att få se resultatet av vår renovering. Fiskarstugan syntes tydligt när man kom in på museet. Känslan

av ett öppet och fräscht museum uppskattades. Föremålen på fiskekajen ger en intressant lektion i fiskets ädla konst. Stöv-larna som man använder när man stampar orm till krokafiske, sanden som man lägger de agnade krokarna i, tenen som man använder när man slår tafsar till krokarna, borden som bestämmer maskstorleken på garnen och därmed vilken sorts fisk man föredrar, bottengarn till ålafiske och hyttefat till lagring av ål. Ja, kom och se och lär! Man kan också sätta sig på en bänk mitt i hjärtat och bara njuta av alla upplevelser. Dessutom luktar det så gott!

Årets utställning var en fotoutställning av Nils-Åke Siverson med namnet *Öresund sett från himlen*. Bland de vackra fotona fanns även bilder från Råå. Möjlighet fanns för hugade spekulanter att köpa fotona. På bryggan visade vi vackra flaskskepp, som vi fått låna av Alf Tellström.

Museets dag firades traditionellt den 6 juni. Under säsongen har vi deltagit i två gemensamma aktiviteter med föreningar runt hamnen, nämligen Hamndagen och Fiske-lägets dag. Speciella aktiviteter på museet har varit filmvisningar, motorkörningar, guidade rundvandringar och besök hos Kurt Björklund nere i hans båt Golden Lady.

Besöksantalet på museet under 2006 var knappt 4 500. Viktigt att notera är att årets fem första månader var museet stängt på grund av ombyggnad. Augusti månad som brukar vara en bra besöksmånad var i stället en strålande bad- och utomhusaktivitetsmånad och betydligt färre än vanligt valde svalkan på museet. September var det åter dags för kommunens kulturcheck. Vi hade nästan lika många besökare den månaden som vi hade under maj. Med glädje noterade vi att många hade upptäckt vårt museum. Av de 243 kulturcheckar som inlämnats på vårt museum var 110 från personer som aldrig förut besökt oss. November var en månad med många gruppbesök. Vi hoppas

på många grupper under våren.

Studieresan gick i år till Blekinge. Första anhalt var Karlshamn med fiskemuseet och punschmuseet. Sen gick färden till Laxens hus i Mörrum. Vi fick en mycket intressant guidning genom deras fina utställningshall och avslutade med att se hur vår guide försökte fånga en lax i ån. Värdet av att ha tillgång till kunniga guider var en av de erfarenheter vi tog med oss hem.

På höstmötet fick vi ett intressant föredrag om väder av meteorolog Erling Brännström. Han förankrade sitt anförande i ett oväder som var på väg. Vi var säkert många som följde ovädet i väderleksrapporter och i verkligheten med alldeles speciellt stort intresse. Många frågor till Erling visade att hans anförande berörde församlingen.

Efter ett traditionellt julbord för jobbargäng och förtroendevalda avslutades året med julöppet under Annandag jul. Vi visade Råå filmen och sen var det mingel med glögg. En härlig upplevelse.

Höstens arbete har varit att ta hand om de block och jungfrur som vi fått från Åke Winqvist. Med hjälp av riggare Nisse Gustavsson från Karlskrona har vi nu en fint riggad mast nere i båthallen.

Längre framförhållning gäller för Birgitta-projektet - ett ljud- och ljusspel för att på ett levande sätt, med hjälp av bland annat det material som finns på museet, visa smugglartiden och dess effekter på livet på Råå. Projektledaren förbereder genom studiebesök på museer och kontakt med musei- och branschfolk en utställning som ska göra vårt museum än mer tilldragande.

## Marknadsföring

För att sprida information om museets verksamhet till dom som besöker vår stad har vi även detta år satsat på en folder. Denna har funnits på campingplatser, hamnar, hotell, turistbyråer mfl. På Råå har vi fått hjälp av

näringsidkarna att sätta upp affischer i skylt-  
fönstren inför speciella arrangemang. IHD  
har vi dels haft information på deras kom-  
muninformation dels fått ett helt uppslag  
med det nya museet. På vår hemsida, där det  
nu finns mycket intressant information om  
fiske och sjöfart och vårt museum, har vi  
under året haft drygt 5 000 besök.

### Plusjobbare

Vi har under året haft förmånen att ha Tom-  
my Boström som plusjobbare hos oss. Detta  
innebär att vi haft museet bemannat varje  
vardag. Tommy har tidigare ägnat sig åt  
arkiveringsarbete och denna kunskap kom-  
mer nu oss tillgodo.

### Ekonomi

Årets resultat blev positivt. Stor generosi-  
tet hos våra bidragsgivare har gett oss  
möjligheter att visa en helt ombyggd per-  
manent utställning.

### Styrelsen

Museiföreningens styrelse, som under året  
haft åtta protokollförda sammanträden, har  
bestått av  
Marianne Wittgren ordförande  
Hans-Ingvar Gren v. ordförande  
Eva Olsson sekreterare  
Bengt Magnemark kassör  
Bengt Rådbrink  
Gunilla Kittel  
Ulf Bjernstål  
Stina Norling  
Hans Backe  
Walter Borg suppleant  
Ing-Britt Eriksson suppleant

Styrelsen vill rikta ett varmt tack till alla er  
som på olika sätt stöttat oss och deltagit i  
våra aktiviteter. Alla behövs om vi ska  
kunna göra det omöjliga möjligt.

**Marianne Wittgren**



*Föreningens ordförande då.....*



*... och nu!*

# Roger Ekström - entusiasten som väckt Råå-ån till nytt liv



*Roger Ekström med en rejäl havsöring på ca 5 kg..*

Det är många år sedan Helsingborgs Dagblad första gången skrev om unga entusiaster som varje ledig stund försökte få ordning på den ganska misshandlade Råån. Snart lärde vi oss namnet "Roger". Roger Ekström hade redan som liten kille de bästa förebilder. Hans far Lennart Ekström och faderns gode vän Bertil Grahn började sina projekt redan under 1960 och -70 – talen. Mycket betydde också morfar, Gösta Lind, en av bröderna vid Linds motorverkstad. Dessa tre refererar gärna Roger till när han hävdar hur viktigt det är för unga med goda förebilder. Själv har han med åren blivit många unga Rååpojkers förebild.

För ett par månader sedan ringde Åsa Rausing Roos upp Roger och förklarade att Museitidningen gärna ville skriva om Råån, om det arbete som han och andra lagt ner och om de framsteg som gjorts. Visst, inga problem! Samtalet var knappt avslutat för när ett helt manus om Råån damp ned i brevlådan.

Vi har till denna vårtidning valt att koncentrera oss på vattnet, på ån; djur, växter, fåglar återkommer vi till. Men nu får Roger Ekström själv berätta om det fantastiska projekt som gett nytt liv till den viktiga vattenleden - Råån.

# Nu leker öringen på Rååns bottnar!

**Råå-åns möte med Öresund** börjar helt stillsamt. På färden från källorna väster om Duveke och Svalöv bär den sina mångtusenåriga signaturer ut i havet. Det är de siluriska lerskiffrarna som vid varje nederbördsperiod färgar ån och gör området runt mynningen, oset, grå. Lerskiffen ger ån ett bra tillskott av kalk och den goda alkaliska nivån ger ån en god grundförutsättning för liv i alla dess former.

Uppe vid Sireköping kyrka, en av dalgångens vackraste, finns mängder med fossil i lerskiffrarna. Här finns också dalgångens kvarvarande lokaler av gullviva, backsippa och blåsippa.

När inlandsisen smälte undan och blotade nordvästra Skåne var naturligtvis vattendragen de lokaler där livet utvecklades först. Senare, då människan vandrade in var principen densamma. Ån och dalgång-

en erbjöd föda och skydd och var också en transportled. De första bosättarna lär ha slagit sig ner strax öster om Raus kyrka.

Vid Gantofta byter ån skepnad och ”ryter till” när vattenståndet är högt. Rester av en vattenmølla anas även om strukturen suddats bort under åren. Strax nedanför Gantofta industriområde finns det bäst bevarade vadet, förr en viktig passage över ån.

Efter Gantofta flyter ån lugnare och korvar sig ner mot Görarp. Dammvallen dämmer upp ån i höjd med Görarps kvarn. Under E 6:an blockerar dammvallen ån. Vallen byggdes upp 1933 för att ge både Rååbor och Helsingborgare dricksvatten. Dessvärre stoppade den också öring, lax och annan fisk från att ta sig vidare upp i ån. Det skulle dröja till 1945 innan en fälla monterades och fisken kunde lyftas förbi av Örbyverkets personal.





Lars-Erik Rooth och Lars Johansson arbetar vid Kyrkovägen. Foto Roger Ekström.

## Öring på fluga

Efter engagerade entusiasters påtryckningar byggdes nuvarande laxtrappa 1975 och 1989 korrigerades den till sin nuvarande konstruktion. För fem år sedan installerades en fiskräknare, som ger oss klara indikationer på hur öringsbeståndet utvecklas, och alla sportfiskare är skyldiga att fångst-rapportera sin fisk för att vi ska få mesta möjliga information om beståndet. Årligen vandrar mellan 1 500 och 8 000 öringar upp i ån för lek. Då har jag inte räknat in Lussebäcken. I den bäcken uppskattar jag att nästan 1 000 gick upp förra hösten.

Vi beräknar att de senaste åren har Råån haft två till tretusen fiskebesök årligen. Många med årskort fiskar flitigt, det är en livsstil, en sund livsstil. På vintern binder man flugor, knåpar med spön och satsar på lite nya grejer för nästa säsong. Redan i januari är det dags för de ivrigaste att packa ner matsäck och fiskedon och söka sig till ån.

Med hjälp av sportfiskarnas uppgifter och våra egna beräkningar har vi uppskattat att det varje år fångas från ett par hundra upp till femhundra öringar på spö, oftast flugspö. Nittio procent av fisken sätts till-

baka eftersom det är utlekt fisk man får upp. Vissa goda år har vi beräknat att ett hundratal öringar kunnat behållas, med vikter upp till drygt 8 kilo.

## Från ankunge till svan

Anders Eklöv, konsult och numera filosofie doktor på öring, elfiskar cirka 8 lokaler årligen för att undersöka yngeltäthet, bestånd och kondition bland annat. Han har funnit att kurvan pekar markant upp sedan 10 år. Anders är mannen bakom Eklövs Fiske & Fiskevård, en respekterad men blygsam man vars omdöme nog alla litar på. Så när han säger att Råån idag är den å som producerar mest vild öring ut till Öresund då kan vi lita på det, och känna oss stolta. Tidigare års svarta rubriker om en döende å gäller inte längre. Den fula ankungen har blivit en vacker svan!

Jag vågar nog påstå att Råån med dess biflöden har fått den upprättelse jag drömde om för 25 år sedan när arbetet med ån startade som ett oavlönat volontärprojekt. Under mina år som sjöman i kustfart på Nordamerikanska hamnar lärde jag mycket och blev intresserad av mera kunskap. I USA och Kanada var fiskevård en etable-



rad verksamhet, medan få här i landet var speciellt engagerade. Undantagen var *Gustav Ulfsparre* med Emån och *Nils Ehn-bom* med Nybroån vid Ystad, två verkliga eldsjälar.

Inte mindre än 15 biflöden finns det till Råån! Alla dessa, och givetvis ”huvudån”, har under åren blivit så bra restaurerade som det går med de medel som funnits att tillgå. Ett 40-tal olika fiskevägar gör att öringen idag finns i hela vattensystemet. Tusentals ton med sten i olika dimensioner ger lekbäddar, vilka i sin tur gör ån ytterst produktiv.

Upprensning och sanering av alla föroreningar och utsläpp och begränsning av bevattningsuttag - allt detta har gjort underverk. Men för att hålla denna status på ån krävs ständiga insatser, flera gånger har mycket av arbetet mer eller mindre slagits i spillror av medvetna och omedvetna mis-sar i hanteringen av utsläpp.

Under slutet av 90-talet etablerade sig, av någon anledning, riktig lax i Råån. Laxen bedömdes vara atlantlax, *salmo salar*, vilken borde passa ån. Under några år fann vi yngel av lax på flera lokaler och hoppades på ett växande bestånd, men tyvärr. Huruvida det var nätfisket utanför åmynningen eller något annat, kan vi ju tvista! Och tvistat har jag gjort med många intresse-grupper.

Det är klart att man blir besviken och undrar till vad nytta vi har ställt i ordning lekbottnar om det inte kommer upp tillräckligt med fisk i ån? Alla vinner ju på att beståndet ökar. Minst förståelse för våra synpunkter har märkligt nog de som sägs fiska till ”eget hushåll”, men som överfiskar och tar upp och säljer betydligt mer än vad som tillåts. Jag hoppas förstås att det nu allt mera utbredda miljöintresset ska skapa opinion för ett mera återhållsamt uttag. Annars blir det svårt för våra ytterst få yrkesfiskare att klara sig.

### **Fiskevårdsplan inför 2007**

Dokument 2007, kan vi kalla det, fiske-

vårdsplanen som upprättats inför detta år. Det skaligga till grund för framtida åtgärder men också dokumentera vad som redan utförts i Rååns vattensystem under de år vi arbetat med den. Vi måste föra över den kunskap vi förvärvat till förvaltningar och dem som har intresse av att exploatera en del områden. Västra Skåne är i en märkbart expansiv fas och vi vill skydda ån och kringområdet och samtidigt kunna underlätta för framtida projekt.

Råån är inte bara en angelägenhet för Rååbor! 20 mils strömmande vattendrag ska ses över i Rååns vattensystem, fyra kommuner och hundratals markägare ska engageras och ställa upp på att bevara den kondition som under många år arbetats upp.

Med åren har vi fått många bra kontakter med sponsorer inom näringslivet, och så gott som varje år får Råås Fiskevårdsområdesförening, FVO, positiva svar från de finansiärer vi sökt medel hos. Alla medel vi får in på fiskekort går förstås direkt ned i ån! Dock står och faller hela projektet med de goda kontakter och det förtroende vi lyckats etablera med alla mark- och fiskerättsägare längs ån och biflödena. Vi är dem verkligen stort tack skyldiga för att de upplåter mark och vatten.

Glöm inte att alla ni skattebetalare är med och stödjer oss, vi har efterhand fått god support från stans politiker, och min egen arbetsgivare ENTEK, har betytt mycket genom att ge oss förtroendet att underlätta livsbetingelserna för allt levande i och kring Råån

En ytterligare dröm, en verklig önske-dröm, som jag delar med många som arbetat och arbetar med fiskevården i Råån är att kunna bygga upp ett *Öringens Hus*, ett forum för åns speciella natur- och kulturmiljö. Det vore fantastiskt att kunna förverkliga den drömmen.

**Roger Ekström**

Rååns FVO

Fiskevårdsområdesförening

# Carl von Linné och kalkbruket på Råå

**I detta nådens år 2007, när 300-årsjubileet av Carl von Linnés födelse firas runt om i Sverige, gäller det för varje samhälle att hitta någon anknytning till denne världskände vetenskapsman. I Curt Perssons artikelsamling ”Om gamla Råå” blir vi påmind om att Carl von Linné under sin skånska resa uppmärksammade kalkbruket på Råå.**

Den 8 juli 1749 färdades Carl von Linné från Landskrona till Bälteberga och kunde då iaktta ådalen i Vallåkra. I hans dagbok över resan noterar han att ”Vallåkra bäck var en liten ström som gick ifrån Knutstorp, hela tre milen, förrän han nedföll i havet vid fiskeläget Råå, där ett kalkbruk inrättats...” Linné kom inte till Råå på sin resa, men han var informerad om ”vår” nybyggda kalkugn. Hans anteckning väcker förstås vår nyfikenhet.

Var låg detta 1700-talsbruk? Det är logiskt att gissa på ett område nära hamnen eftersom kalkstenen måste hämtas till Råå, och sjövägen var den naturliga transportleden. Vi läser vidare i artikeln från Helsingborgs Dagblad, maj 1990, och får veta mera om sökandet efter den gamla kalkugnen:

”På en karta över Råå fiskeläge från 1779 fanns ett hus med en avvikande beteckning markerad strax norr om nuvarande Kajgatan.”

Nästa ledtråd kom i det omfattande bokverket ”Stenkol och lera”, del 3 (1963), utgivet av Höganäs-Billesholm AB Där har fil dr Gustaf Clemensson dokumenterat ”Kalkugnen i Råå” Han pekade ut tre tomter som han funnit uppgifter om i en redogörelse till riksdagen från 1751. Den som lämnat de uppgifterna var bergsrådet Anton von Swab, som även detaljerat beskrivit ugnens konstruktion och berättat om det läskhus ( för släckning av kalken) som byggts i anslutning till ugnen. Vid granskningen

av de angivna tomterna uppstod ett problem, tomterna låg inte intill varandra.

Gustaf Clemensson hade tydligen förväxlat ett par siffror i de gamla handskrifterna, men skam den som ger sig. Med hjälp av logiskt tänkande OCH den borrkärna som togs våren 1990 på en av de utpekade tomterna, Råå nr 13 enligt gammal karta, kunde kalkbrukets troliga läge med stor säkerhet fastställas. Det innebar att inom området, nordost om nuvarande Råå Vårds- hus, via gamla Hamnkontoret, Carpernahuset och bort till Fiskargatan 10 A, fanns platsen för 1700-talets kalkbruk med ugn, kalk- och kolupplag och läskhus. Det hus som idag är skyltat som Carpernahuset, byggdes om i början av 1900-talet, men enligt Curt Perssons efterforskningar låg det ursprungliga huset på delar av såväl Fiskargatan 1 som 3. Det hus som då fanns på plats användes som magasin och läskhus för den brända kalken, vilken efter cirka en vecka ”brast” och efter tre veckor hade det mesta förvandlats till ”mjöl”. Då var kalken släckt och kunde transporteras iväg.

## Skånsk kol & dansk sten

Den koleldade ugnen byggdes 1748. Initiativtagare var intressenterna för stenkolsbrytning i Nordväst Skåne i samarbete med Johan Georg Meisner och Jonas Broomé, handelsmän i Helsingborg. Stenkol från Vallåkra, Gåsebäck och Bosarp, kom till användning medan kalkstenen hämtades

främst från Stevns Klint i Danmark. Det var vraksten som fallit i sjön från klinten och danska myndigheter lät svenskarna hämta upp stenen. I gengäld kunde danskarna hämta gråsten till gatubeläggningar från svenska sidan av Öresund och kring Ven.

Det fanns två huvudskäl till att kalkugnen blev byggd. Redan i början av 1700-talet hade förekomsten av kol i Vallåkra uppmärksammats och stenkolsintressenterna sökte avsättning för sitt "svarta guld" och det helst utan långa transporter. Kunde kanske kolen från "Borgens" sydvästra sida, transporteras på Råå-ån? Eller var det endast landsvägstransport som gällde?

Kalkstenen fördes hit på mindre jakter, som lätt kunde ta sig in via å-gapet, på den tiden söder om nuvarande "Holms varv", och segla ända fram till avlastningsplatsen.

Den andra anledningen, och kanske den avgörande, var att Riksdagen 1747 hade beslutat om utvidgning och ombyggnad av fästningsverket "Citadellet" i Landskrona. Till den omfattande byggnationen behövdes släckt kalk och i Landskrona fanns ännu ingen kalkugn.

Köpare, kalksten och kol, allt fanns när ugnen på allvar kom igång med bränningen i oktober 1748, men produktionen blev inte långvarig. Först strulade svenskarna och



*Kalkbruket från 1920-talet vid Lidängsgatan. Foto ur museets arkiv.*

ville inte låta danskarna hämta sten vid Öresundsstränderna, stenen behövdes för arbetena i Landskrona. Och då tvärade danskarna förstås, och satte stopp för kalkstenshämtning vid Stevns Klint. 1754 ångrade danske kungen sig och beviljade leverans av kalksten för ugnen på Råå och till den ugn som byggts färdig i Landskrona samma år. Men för Råås del var det försent. Redan hösten 1749 slutade man bränna och efter ett par år var det definitivt slut. 1772 såldes ugnen, och ett par år senare revs alla byggnader, som då hade förfallit totalt.

### **Kalkbruket från 1920-talet**

Det av Carl von Linné uppmärksammade kalkbruket fick en efterföljare under förra seklet. När man talar om kalkbruket på Råå, så är det bruket på ”andra sidan ån” som de flesta tänker på, inte på det kortlivade 1700-tals bruket. Många rååbor minns fortfarande det kalkbruk som startades i början av 1920-talet, vid Lidängsgatan, sydöst om gång- och cykelbron över ån, av bröderna Bernhard och Oskar Svensson. Det var i drift under knappt tjugo år.

Än en gång skeppades kalksten från Stevns Klint men också från Möns Klint. 1917 hade den första träbron över ån byggts och redan 1924 förbättrades den. De uppfällbara broklaffarna, vevades upp för hand, och mindre fraktskutor kunde gå upp i ån, lägga till och lastas av direkt vid kalkbrukets träbrygga där tippvagnar väntade. Vagnarna sköts med handkraft upp till ett utomhuslager intill ugnen.

När Curt Persson 1990 skrev sin artikel om kalkbruket kunde han referera till Rååskepparen Harry Göransson, då 92 år, som åren 1926 och 1927 gjort trettiosex resor med kalksten till Råå med sin galeas. Bland våra äldre medlemmar i museiföreningen finns det säkert fortfarande några som varit

med och seglat kalksten till Råå eller som har minnen från det då som lär ha hörts över samhället, när kalkstenen först vinskades upp i tornbyggnaden och sedan tippades ner i ugnen.

### **Bruket av kalk på Råå**

Nu har vi talat om kalkbruket, men bruket av kalk, hur var det med det? Att 1700-talsbruket kom till för att förse Citadellet i Landskrona med bränd kalk vet vi, men användes det också lokalt? Frågan är hypotetisk, vem vet svaret? En djärv (?) tanke är att en del av den kalk som bränts under den tidiga kalkugnens korta produktions-tid, och som inte transporterades till Landskrona, kom till användning vid husbygge på läget!

Kalkbruk ska det nämligen vara i fogarna på ett riktigt gammalt Rååhus! Hur och varför får vi veta allt om i Otto von Friesens artikel som följer här på uppslaget. Otto, tidigare bland mycket annat ansvarig för museitidningen under tio år, har stor erfarenhet av och mycken kunskap om gamla hus på Råå. Inte minst efter att omsorgsfullt ha restaurerat och rustat en ”bondeskepparegård” på nedre läget. Om husets historia och om det mödosamma, men fascinerande arbetet att återskapa det gamla husets själ och samtidigt skapa en fungerande bostad för en aktiv och modern familj, har Otto von Friesen skrivit i sin bok ”Vi rustade en bondeskepparegård”, Byggeförlaget, 2001. Boken finns att köpa på Museet och i bokhandeln.

I följande artikel får Rååhusägare och andra intresserade veta det mesta om kalkfogarnas välsignelse för våra gamla hus. Inspirerande och lärorikt!

Läs, lär och kalka!

**Stina Norling**

# Det ska vara Kalkbruk i fogarna!

Om vi tittar närmare på våra gamla gula tegelhus på Råå, så ser vi att fogarna i ytterväggarna kan behöva lagas. Här och där har bitar fallit bort och steklar har gjort hål för att bygga bo i de torra och varma väggarna. Vad göra när skadorna blir alltför uppenbara? Mitt svar och absoluta råd är – foga med kalkbruk!



*På en utsatt fasad vittrar fogen efter hand, inte minst i vår tid med sur nederbörd. Fogen blir vackert avrundad och man ser grus från stranden och hela bitar kalk. Förr släckte man kalken i en grop vid byggsplatsen och hade inte dagens möjlighet att arbeta kalken jämn. Små bitar av kalk kan man på samma sätt se i kalkbruksfogar på medeltida kyrkor. Strax under bildens mitt syns ett ingångshål för en stekel som byggt bo.*

Förr var kalk dyrt och pengar en bristvara, så väggarna murades upp med lerbruk. Men fogarna bestod av kalkbruk, blandat av släckt kalk och tvättad sjösand. Det blev ett bruk som var lätt att forma och som stod emot regn och blåst.

Varför tvättad sjösand? Salt gör bruket bräckligt, det var därför man fick gjuta om Ölandsbron, man hade använt bräckt vatten från Östersjön vid betongfabrikationen.

## **Vanligt kalkbruk**

– inte KC (cementblandat kalkbruk) ska det vara när fogarna behöver lagas! Blanda tre delar tvättad sjösand, en del kulekalk eller murkalk E och lite lagom med vatten så att bruket blir lätt att forma utan att rinna. Blanda ordentligt, gärna med omrörare och en kraftig bormaskin. Överblivet kalkbruk kan förvaras för evärderliga tider i en spann täckt med vatten på frostfritt ställe.



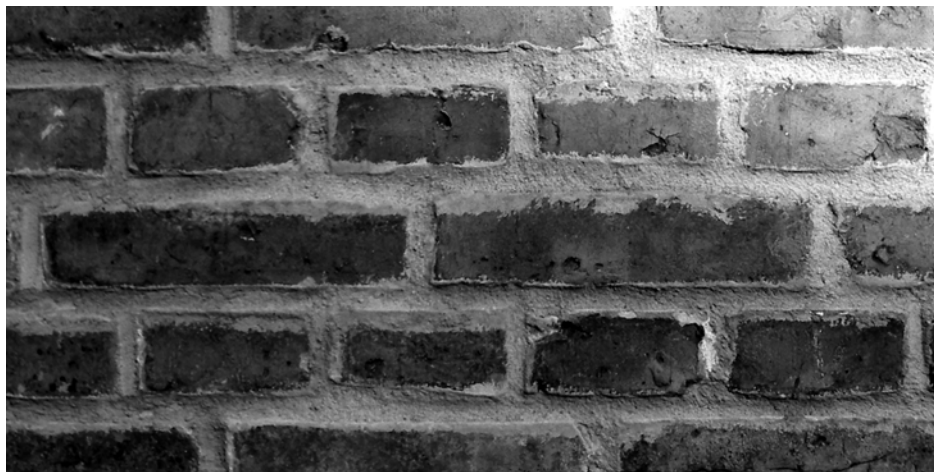
*Så här kan en välbehållen fasad åt öster se ut på ett av de gamla husen på Råå, ofta byggda av gult ryategel. Tvätta försiktigt med borste och vatten. Pensla fogarna med kalkmjölk, så blir väggen riktigt vacker igen. Rätt årstid att använda kalk är under vår och försommar, gärna en mulen och lite regnig dag.*

Forma fogarna så att de ser ut som de befintliga. Gammaldags fogar är inte tryckta in mellan teglen som i modern tid, de är formade med fogpinne så att de står ut någon millimeter från teglet.

Efter mitten av 1800-talet började den maskinella tillverkningen av teglet. Fogarna blev tunnare och formades ofta med spanngrep, baksidan av handtaget till en hink vilket sågats av och formats till en fogslev.



*När det maskinslagna teglet kom, blev fogarna tunnare eftersom teglet fick exaktare form. Nu blev det modernt att använda en spanngrep vid fogningen. Den här väggen har fått lite stryk av väder och vind, fogarna överst har skyddats av ett fönsterbleck. Väggen blir fin igen om den tvättas av och fogarna stryks med kalkmjölk.*



*Felet som ofta görs, när de äldre husen på Råå ska renoveras, är att fogarna kratsas ur och ersätts med platta fogar av KC-bruk. Tillvägagångssättet blir dyrare och resultatet alls inte lika vackert som med kalkbruk, format till lätt avrundad fog. Tänkt till exempel att du köper en antikvit, kanske ett gammalt ekbord, inte skulle du komma på tanken att hyvla och lacka det? Det som gör gamla ting eller hus vackert och värdefullt är originalutförandet.*

Typiskt för de gamla Rååhusen är att fogarna lyser vackert vita. De penslades med kalkmjölk som skydd mot väder och vind; på köpet fick man färgkontrasten mot teglet.

Under de cirka 150 åren som gått sedan många av Rååhusen byggdes, kan fogarna på utsatta fasader ha vittrat en smula och blivit mjukt rundade i kanterna. Det är vackert och ansluter fint till det då fortfarande handslagna teglet.

### **Bra att veta om kalk**

Kalkmjölk blandas enkelt av en del kalkdeg och fem delar vatten. Man vispar ihop blandningen och låter den stå över natten innan det är dags att pensla över fogarna, gärna en mulen dag, så håller det bättre. För den som inte använt kalk tidigare, kan det vara skönt att veta att det inte ser något ut innan kalkmjölken hunnit torka. Men sen lyser den vitast i världen!

Kalk biter inte på modern KC-bruk (blandning av cement och kalk), så var noga med att använda riktigt kalkbruk. Moderna mu-

rare tror att man menar KC-bruk när man säger kalkbruk, men så är det INTE. Förklara för dem vad kalkbruk är och hur man blandar det. Har en vägg redan blivit omfogad med KC-bruk, så kan man vitta fogarna med kalkcementfärg istället för kalkmjölk. Använd aldrig plastfärg, den lyser inte lika vackert vit, blir fort ful och är svårt att få bort.

För dig som har tankar på att laga fogarna i ditt gamla fina Rååhus finns det kalk och färdigblandade produkter att köpa. I Hyllinge finns företaget Målarkalk, som levererade kalkputsen till vårt museums båthall (tel 042-22 50 18).

Vill du veta mera om hur man vårdar det värdefulla kulturarv som våra gamla hus faktiskt är finns det en del handböcker. Min hjälpredda ”Golv, fönster, färg och kalk” har kommit ut i en tredje upplaga och finns i en välsorterad bokhandel. Den kan också beställas genom [www.pappasbok.se](http://www.pappasbok.se) eller på tel 042-26 16 20.

**Otto von Friesen**

# Fiskaren och konstnären Anders Petter Perssons stormiga minnen

I en enkel blå plastpärm på Råå Museum finns en fantastisk liten samling av dramatiska minnesbilder, berättade av fiskare och sjömän, som varit verksamma under 1800-talets senare del och några årtionden in på förra seklet. Stormiga havsfärder, misslyckade räddningsförsök, inkomstbringande storfångster och äldre mäns minnen av pojkårens hårda arbetsliv till sjöss.

En av Råå Museiförenings grundare, fiskaren Anders Petter Persson, berättade 1936 sin minnesvärda historia för A.R. Råwall, det är spännande läsning än idag. Fler berättelser finns utlagda på Museets hemsida.



*Anders Petter Persson var fiskarpojken som blev folkjär konstnär. I Museitidningen våren 1999 berättade sonsonen Bengt Persson om sin mångkunnige farfar. Han nämnde då en dramatisk räddningsaktion som utspelades 1913 där Anders Petter och hans far rådigt deltog. Det är den berättelsen vi återger här. Foto ur museets arkiv.*



Anders Petter Persson är ett välkänt namn för den som besökt Råå Museum. Han var fiskare från pojkåren och hela sitt aktiva liv, men han var också konstnär. Hans verk är väl representerade på museet. Strax innanför dörren hänger två av hans karaktäristiska målningar och inne i museet finns flera av hans fina alster. Vi är glada över de stramt skurna träfigurerna, båtmodellerna och målningarna som berättar så mycket om gamla Råå nere vid hamnen, om båtarna, stranden och husen. Hans skildringar och minnesbilder är värdefulla för oss alla idag. Fiskarestenen vid hamnen, där namnen på de yrkesfiskare som omkommit i Öresund från 1863 till 1940 är huggen av N. P. Hall efter ritning av Anders Petter Persson.

Hans sonson, Bengt Persson, har gjort de multimedieberättelser som finns i en dator på museet och som berättar om dramatiska händelser ur Anders Petter Perssons liv, bland annat följande historia om "Gudrun".

Fiskare Anders Petter Persson växte upp i en familj där fisket var huvudnäring för både far och söner. Det var av fisket man fick sin bärning och tack vare det kunde familjen arbeta på egna båtar. Anders Petters konstnärliga intresse fanns från unga år, motiven för hans teckningar var vardagen runt honom, båtarna på Sundet eller fiskargummorna med sina kyvor. En ungdomsteckning av hästomnibussen Råå-Helingsborg finns på museet. Som äldre fick han mera tid över för sin konstnärliga verksamhet. Från tiden kommer merparten av hans träfigurer och målade oljor.

### **Anders Petter Persson berättar**

Jag är född den 11 december 1866. Min far hette Per Olsson, han var född den 24 september 1836 i Borgeby i Malmöhus län men flyttade till Råå vid nitton års ålder och blev fiskardräng hos fiskaren Jonas Nilsson. Min mor hette Petronella, född den 23

september 1841, hennes far var skepparen Nils Jonsson i Råå.

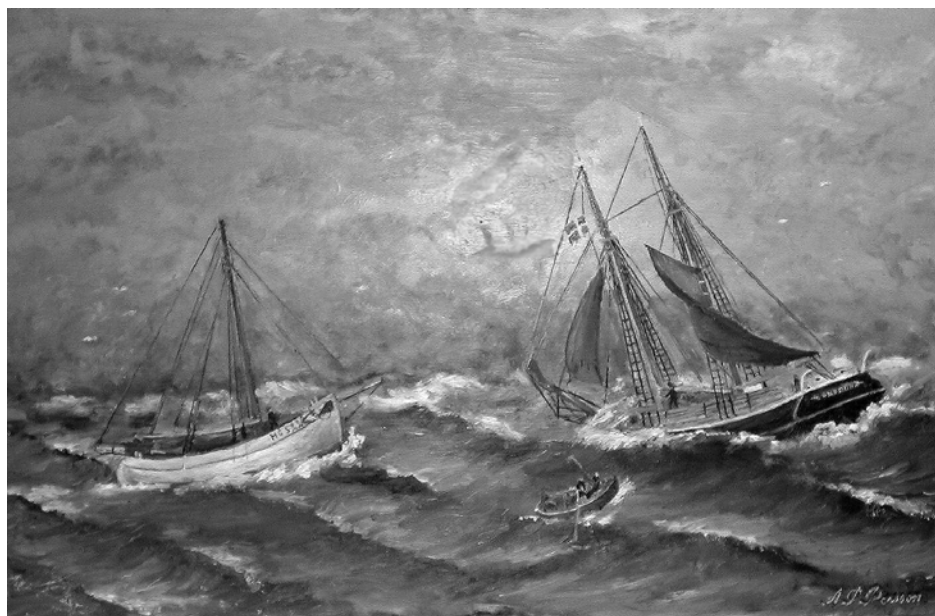
När min far gifte sig, var han egen fiskare. Vi var flera skyson, min äldste bror hette Nils Olof och var född den 6 januari 1864. Min bror Janne var yngre. Vi hade flera båtar tillsammans, bland annat fiskekvasarna "Seth" och "Kattegatt", med vilka vi bedrev fiske i Kattegatt och Östersjön. Seth sålde vi till Kivik år 1924. Efter det vi köpt fiskebåten "Sonja" fiskade vi endast i Öresund i huvudsak sill, torsk och ål. Ålen fiskade vi i ryssjor som vi hade en stor mängd utav. Sedan de stora ålbottengarnen kom till, minskade ålfångsten i ryssjorna. Vi fiskade även rödspättor och skrubbor under de tider dessa fisksorter gick till i Öresund.

### **5 april 1913**

Den 5 april 1913 seglade vi ut med Seth på en av de vanliga fisketurerna i Kattegatt. Besättningen bestod av min bror N. O. Persson, som var skeppare på båten och undertecknad samt bröderna Göran och Janne Pålsson och Rudolf Ahlman. När det började skymma, var vi ett stycke sydost från Grenaa vid Kastensgrundet och satte där våra krokare till fångst. Vädret var vackert och vi seglade in till land och ankrade för natten.

Dagen därpå träckte vi krokarna och satte en ny sats som vi skulle träcka nästa dag. Vi seglade åter in till land och ankrade för natten. Under natten blåste det upp en mycket hård storm från nord med svåra snöbyar, och temperaturen föll till minus 10 grader. Eftersom vinden blåste från land där vi låg hade vi det ganska bra, men för de fartyg som måste hålla sjön var det svårt. Många fartyg förläste i Kattegatt och Bälternerna den natten, bland dessa ett fartyg från Hven som förläste i Bälterne.

Å morgonen gjorde vi oss klara att gå till sjöss för att träcka våra krokare. Det blåste



*Den dramatiska räddningsaktionen i full snöstorm våren 1913 blev en oförglömlig upplevelse. Båten Seth visade stor styrka trots att hästkrafterna inte var imponerande. Målningen finns på Råå Museum.*

fortfarande hårt, och när vi kom lite från land blev den nordliga sjön mycket hög. Vi fann dock våra fiskemärken och lyckades träcka hälften av våra krokarna trots att stormen var så hård, och det var ytterst besvärligt för oss. Vi hade satt krokarna i två fristående länkar och försökte få sikte på den andra länkens vakare men lyckades ej få sikte på den utan måste i stället försöka taga oss iland till Grenaa. När vi seglat ett stycke mot Grenaa, fick vi syn på en skonert som låg halvkantrad och vattenfylld med fören under vattenytan. Den flöt dock, därför att den var trälastad. Den låg utan styrmakt och med nödflaggan uppe. De segelstumpar den haft uppe hängde och slog för vinden, och sjöarna spolade jämt över fartyget. Vi satte kurs upp mot den, och efter en halvtimme var vi uppe i närheten av densamma. Det var en dansk skonert "Gudrun" av Aalborg, på resa från Varberg till Limfjorden. Vi satte ut vår båt, och tre

man gick i den för att ro bort till haveristen. Skepparen stod akterut vid ratten, hans 15-årige son satt hopkrupen på kjuttaket och var alldeles stelfrusen. Vi frågade om de ville att vi skulle försöka bärga fartyget, vilket de naturligtvis gärna ville. Vi fick ner segeltrasorna, och skepparen gick förut för att få fast en wire om ankarspelet. Det var ett svårt arbete, medan fartygets förstäv låg under vattenytan, och när sjöarna kom, gick de högt över skepparen. Det lyckades dock, varefter vi rodde med den andra ändan av wiren till Seth. Vi hade mycket besvär med att få skepparens son ner i vår båt och över till Seth, där de fick torra kläder och varmt kaffe och sedan till kojs.

Sedan började en besvärlig bogsering in mot land. Sjön spolade över fartyget så ingen kunde vara där ombord för att styra, och Seth hade en svag motor på endast 18 hkr. När vi bogserat ungefär en timme, började däckslasten att gå överbord. Vi

måste då sätta folk ombord på skonerten för att surra däckslasten. När detta var gjort, fortsatte vi bogseringen. Nu började stormen att avtaga och vi beslöt att sätta kurs på Grenaa. Vi hade 14 timmars bogsering innan vi nådde dit. Det är inte lätt att bogsera ett fartyg som ligger i marvatten, i synnerhet som ingen kan vara där ombord för att styra. Vi kom dock omsider dit och ankrade utanför hamnen klockan 12 på natten. Vi satte då ut vår båt, och två man rodde i land för att hämta lots. Lotsen ville icke riskera att taga fartyget i hamn på natten.

Under tiden båten var iland för att hämta lotsen, kom en svår stormby med vinden långs land, så att vi drev med ankaret ner mot hamnen, endock motorn gick för fullt. När snöbyn var över, mojnade det så mycket att de två som var iland kunde ro ut till oss med båten, fast sjön gick så hög att den gick över hamnarmarna. Vi var nu komna så nära hamnen att vi måste försöka få fartyget in i hamnen, om vi skulle få det bärgat. Vi

lättade därför vårt ankare och skulle försöka gå på andra sidan om hamnarmen. Vi måste därför försöka stoppa den för den gir den tog, när nu vinden stod rätt in mellan pirarna, försökte vi låta den driva på sidan in i hamnen. Det var ett under att den inte slog emot någon av pirarna. Den kom lyckligt in i hamnen, och vi voro glada över att hava utfört bärgningen.

Skonertens besättning och skepparen som var mycket medtagen när vi fick dem ombord hade nu kryat på sig. Nu behövde vi i Seth lite vila efter alla strapatserna. Klockan var 4 på morgonen. Skonertens besättning fick ligga kvar i kojerna och vi fick lägga oss på durken och göra det så bekvämt som möjligt för oss den återstående delen av natten.

Det kunde också nämnas att "Gudrun" förlorat sin livbåt på höjden av Fornäs och klockan 3 föregående morgon hissat lotsflagg utanför Grenaa hamn men kunde inte erhålla lots utan drev till sjöss i stormen.



*Anders Petter Perssons figurer är utsökta tidsdokument från tidigt 1900-tal. Samhällets fiskargummor var populära modeller. Museet har både skurna träfigurer och dessa gummor i lera.*

# Så kunde det låta!

## Nisses outhärliga lexikon, del 3

Nils Pålssons lokalt färgade lexikon får många nytillskott i vårens museitidning. Vardagens ord och uttryck dominerar. Nils blandar typiska Rååord med en del mera utbredda skånska ord hämtade ur Bertil Nilssons bok, Skånska Ord.

### **Bränne**

Ved.

### **Bug, Bused**

Mage, stor mage.

### **Bugastinn**

Proppmätt.

### **Bås i tofflorna (tollorna)**

Ha tur, vara turgubbe, turgumma.

### **Böst**

Storvuxen.

### **Dratta på ännen**

Falla omkull.

### **Drämna te**

Slå till.

### **Dänkevann**

Stänkvatten vid strykning.

### **Fjöre**

Inte tillräknelig, dum.

### **Flöjta**

Vissla. På Råå hade vi en person som alltid gick omkring och visslade, han fick öknamnet **flöjtaren**.

### **Fårtröden**

Avundsjuk.

### **Förjafsa sej**

Ha för bråttom.

### **Gålenskap**

Olämplig handling. "e du rent gålen?"

### **Grunna**

Fundera.

### **Gryda**

Gryta.

### **Grätten**

Sparsmakad, kräsen.

### **Hagalen (hågalen)**

Kan inte få någ.

### **Halvdant**

Inte färdiggjort.

### **Have**

Trädgård.

### **Jonka se´**

Värma upp sig.

### **I jäns**

Nyss.

### **Klåe**

Klyka som garn läggs i.

### **Krängd**

Sur, surmulen.

### **Lock logan**

Stäng porten.

### **Strygeklo**

Ett fiskeredskap.

### **Tosing**

Otillräknelig person, Uppföra sig "tos-sigt".

# Om gamla Råå

Curt Perssons kunskapsrika artikelsamling "Om gamla Råå" kom ut i samlad volym förra året!

Curt behöver knappast någon presentation, de flesta museivänner känner honom. Han har varit en av museets främsta uppbyggare, han startade vår tidning och är bland mycket annat mannen bakom museets fina modell över Råå.

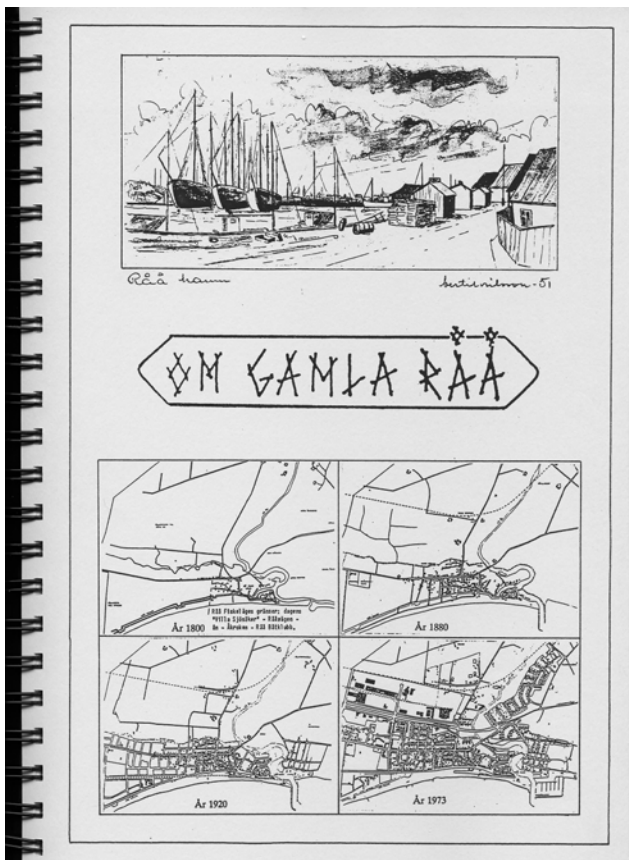
Sammanställningen är en beundransvärd kulturinsats både av Curt och Råå Biblioteks Vänner, som står bakom utgivningen. Artiklarna är ursprungligen publicerade i Helsingborgs Dagblad från slutet av 1980-talet och in på detta sekel.

Här får vi veta det mesta om de som för inte så länge sedan dominerade vårt "Läge". Skepp och sjömän, lurendrejare och krögare, väckelserörelser och mera sekulära rörelser, Ryssbranden och den tidigaste bebyggelsen. Med andra ord, Curtharskrivit om allt. Samlingen måste vara en dröm för utflyttade Rååbor som sitter och minns långt hemifrån, och för oss andra som rådbraåkar våra hjärnor med att minnas vad våra föräldrar försökte berätta.

Utan alla dessa artiklar hade uppgifterna om kro-

gar och kalkbruk varit svårgreppade. Stort tack för all kunskap jag fått hämta därifrån! Men - ärligt - trots många timmars läsning är jag inte människa att kunna reda ut alla Rååslakter. Däremot har jag fått veta något smått chockerande - vi stolta Rååbor kan vara smålänningar! Där fick vi för talet om "äkta Rååbo".

"Om gamla Råå" kostar 250:- och kan köpas på Råå Bibliotek, tel 042-10 76 85.



# Blomstande krogliv på 1800-talets Råå

Dagens Råå är ett krogfatt samhälle, men det är inte första gången rååbor och utsocknes besökare kan glädja sig åt ett rikligt utbud för hungriga och törstiga!

Några decennier in på 1800-talet blomstrade kroglivet. Öfra Wårdshuset, Hamnkrogen, Per Görens Krog, Winblads Krog, Hörnan, ... God mat, glada fester, bröllop och begravningar men också stort spritbruk! Inte undra på att väckelse- och nykterhetsrörelser gjorde framgångsrik entré under århundradets senare del.

På en landsvägskarta från 1690, där landsvägen mellan Helsingborg och Landskrona finns markerad, hittar vi norr om Råå-ån, strax bakom dagens bibliotek, det som troligen var vårt glest befolkade fiskeläges första krog, eller snarare rastställe.

Så tidigt i vår historia var bebyggelsen på Råå minimal. Här fanns tillfälliga fiskehuddor på Nedre Läget, som var kronans mark, men fast bebyggelse var inte tillåten. Fälaladerna och Råå Ljung var betesmark som brukades av bönderna i Raus och Pålstorp. Krog i vanlig mening fanns det knappast marknad för, men ett enklare gästgiveri för resande kunde behövas.

Vi vet inte mycket om denna första krog, varken hur omfattande den var eller än mindre vad som bjöds. Vi tror oss veta att danske kungen Fredrik IV och hans sällskap övernattade här den 2 november 1709, när danskarna än en gång hade landstigit vid Råå. Utöver denna konungsliga uppmärksamhet tycks landsvägskrogen ha fört ett tynande liv under större delen av 1700-talet. Prosten *Jonas Wåhlin* förvärvade skatterätten till krogen 1771. Då bestod den av en kålgård och tre fallfärdiga längor.

Den gode prästen var ingen framgångsrik krögare. I februari 1788 såldes kroghuset och markområdet till fiskaren *Jöns Larsson* på Nedre Läget. Jöns Larsson och hans driftiga söner var inte bara fiskare, de hade

med framgång ägnat sig åt smuggling och var stadda vid god kassa. Visserligen blev både Jöns Larssons och sonen *Lars Jönssons* hus på Nedre Läget nerbrända vid Ryssbranden några månader senare, men krogen klarade sig och kassakistan var och förblev välfylld. Med Jöns Larsson inledes den stora krögardynastin på Råå! Från 1788 till Anna-Cecilia Göransons död 1904 var Kroghuset/Öfra Wårdshuset, i samma släkts ägo.

## Ur askan från Ryssbranden steg ett välmående fiskeläge

1700-talet var i mångt och mycket förändringarnas tid för Fiskeläget Råå. En del av traktens tidigare befolkning hade flyttat ”hem” till Danmark efter freden i Roskilde och det sena 1600-talets försvenskning, och ny befolkning flyttades ner från norra Skåne och från Småland. Fiskarbefolkningen blev bofast, ”hoddorna” fick sällskap av små låga tegelstensmurade hus på Nedre Läget. Övre Läget var mera glesbebyggt men hade i gengäld större markbitar för husbehovsodling. Den förödande Ryssbranden 1788 slukade det mesta av det gryende samhället. Två tredjedelar av husen på Nedre Läget förstördes. Hur mycket som brändes ned på det Övre är osäkert.

Återuppbyggnadsarbetet kom snabbt igång; flera kronohus byggdes och arren-

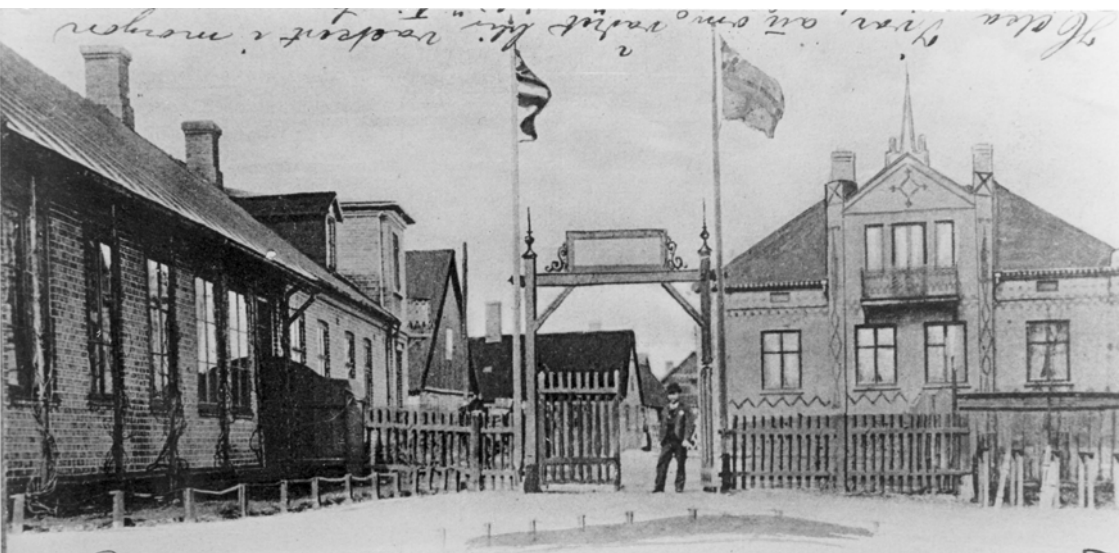
derades ut till befolkningen, stöd kom från många håll, danske kronprinsen gav rejäla summor, penningar hade samlats in i Norrköping där så kallade ståndspersoner lämnade bidrag. Men framför allt hade man ett gemensamt intresse av att snabbt bygga upp vad som förstörts. Och man lyckades. Råå reste sig som en fågel Fenix ur askan!

Med 1800-talet gick Råå in i en expansiv fas. Mellan 1830 och 1880 växte Råå fiske- och sjöfartflotta på ett häpnadsväckande vis. Redskapen blev bättre och båtarna större, man kunde ta sig neråt Anholt och upp mot Mön och Läsö, resultatet blev mera inkomstbringande fångster. Det blev en peng över när man fått betalt för sin landade fisk. Det blev pengar över till krogbesök! Till ganska många krogbesök. Nu var det inte bara resande som behövde mat och logi, nu sökte sig Råås eget hårt arbetande manfolk gärna till krogens värme.. Krogarna växte i antal och omfång. Det fanns utrymme för såväl fester som god mat och dryck.

### Från enkel landsvägskrog till välbesökt värdshus

Fiskaren Jöns Larsson lämnade över sin inköpta landsvägskrog till sonen *Pehr Jönsson*, som lämnade till sin son *Jöns Persson*. Han följdes av brodern *Petter Persson* 1835, fjärde krögaren i släkten. Med honom inledes en aktiv period för värdshuset. Den ganska förfallna trelängade gården/landsvägskrogen byggdes om. Fyra längor gav plats för både krog och stall. Västa delen av "Lyckan" styckades av, där byggde Petter Perssons brorson den stora möllan, Hölländaren, som syns på äldre målningar och foton från Råå.

I mitten av 1800-talet omtalas värdshuset med stor uppskattning i stadens tidning. Från Helsingborg kom besökare för att äta och dansa. Omskrivna blev de slädpartier som vintertid företogs från staden till Råå, men också av Rååbor till Helsingborg. De glada utflykterna kulminerade oftast med varma och kalla drycker, med mat och gärna en svängom på krogen.



På detta vykort från förra sekelskiftet ser vi Öfra Wärdshuset till vänster (nuvarande biblioteket) under slutet av Anna-Cecilia Göranssons tid. Anna-Cecilia lät bygga den ståtliga "Villan" till höger som sin bostad.



*Anna-Cecilia Göransson, Rååkrögarnas drottning.*

Krogeri hade varit männens värld, men till Petter Perssons värdshus var även damer välkomna, här fanns utrymme för att hålla rejäla fester, bröllop och begravningar fick en värdig inramning. Maten som serverades var rejäl! Kött, såser och potatis. Kokt fläsk och mättande soppor. Vin och kakor serverades i samband med dansen. Herrarna fick säkerligen både sup och konjak. Medan damerna kanske föredrog ett glas rhenskt - vin med lätt sötma.

1865 lämnade traktör Persson över värdshuset till dottern *Anna-Cecilia* och mågen *Johan Fredrik Göransson*. Johan Fredrik, skeppare från välkända Göranssonsläkten lämnade havet och blev den femte krögaren. Vid hans död åtog sig brodern *Göran Göransson*, "Tjocke-Göran", krögarens roll för kort tid, tills änkan *Anna-Cecilia* hämtat sig efter makens oväntade död - hon blev den sjunde krögaren i släkten.

Nu blev det full fart på värdshuset. Med de aktiva bröderna Göransson kom en kundkrets som tidigare hållit till på Nedre Hamnkrogen, eller Pehr Görens Kro, som den också kallades. Råås styrande män i bystämorna och hamndirektionen flytta-

de sina möten upp till Övre Värdshuset. Johan Fredrik sadades vara en livlig man och en del mustiga berättelser lär finnas om hans tid vid rodret såväl till sjöss som på krogen. De "syndiga kaptener" som Rååvisan besjunger träffades nog gärna på "Janne Görans krog".

### **Anna-Cecilia Göransson - krögarska med visioner**

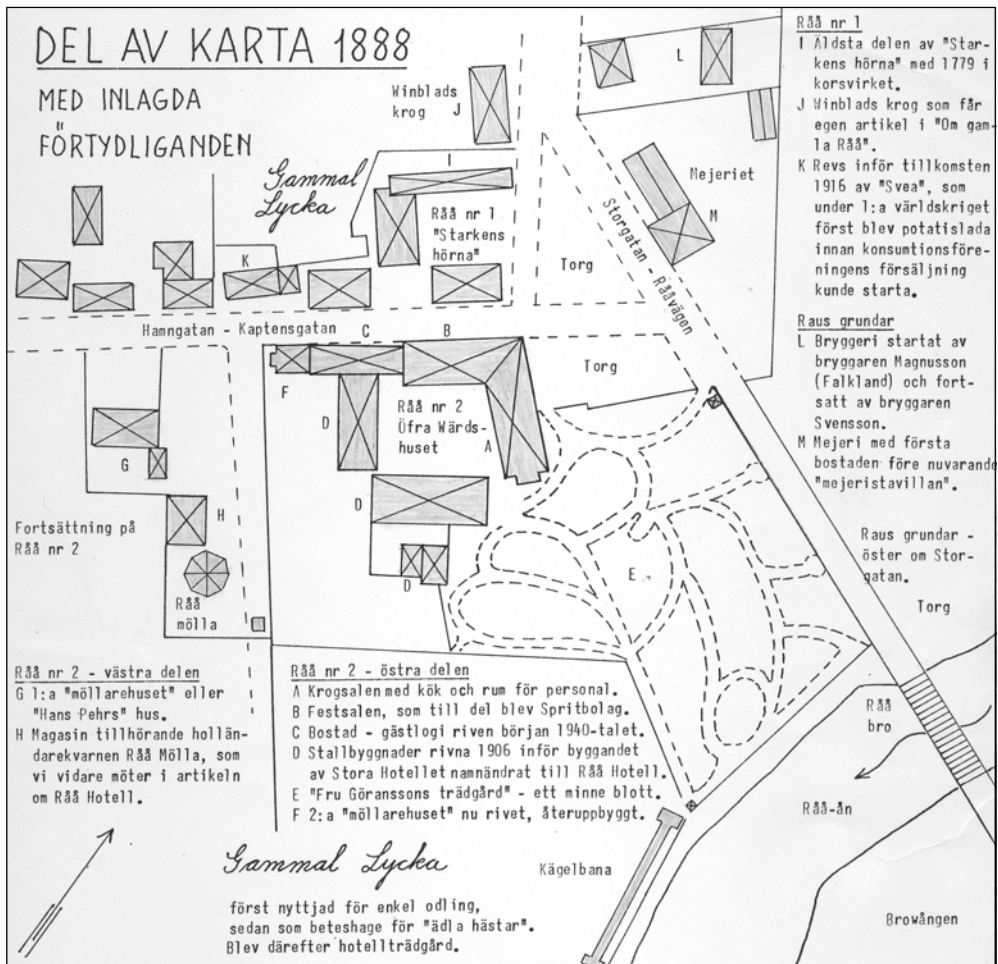
Med den handlingskraftiga *Anna-Cecilia* kom Öfra Värdshusets guldålder. Flera krogar hade öppnats på Råå, främst med tanke på törstigt manfolk och fru Göransson ville markera Övre Värdshusets ställning som "bättre folks" krog. Hon var en dam med visioner och kraft att genomföra sina idéer, hon var krögardynastins absoluta drottning, och tyvärr den sista.

Råå fiskeläge blev Råå municipalsamhälle 1886 och man började drömma om att bli tvillingstad till Helsingborg. En stor om- och tillbyggnad av värdshuset gjordes 1890. "Hörnan", det hus som vi idag förknippar med bibliotek och krog fick sin nya utformning. Längan mot öster med glasad veranda tillkom och efter ombyggnaden fanns Festsal, Lilla matsalen och Krogsal samt stallbyggnader, kök och rum för både gäster och personal. För sin egen räkning lät *Anna-Cecilia* bygga "Villan" det ståtliga huset mitt emot Hörnan.

På marken ned mot ån anlades "Fru Göranssons trädgård", antagligen efter engelsk förebild, med romantiska grönskande krypin, snirkliga gångar och längs ån en kugelbana. Inredningen i värdshuset präglades av den nyrokostil som det sena 1800-talet förespråkade och *Anna-Cecilia Göransson* köpte in engelskt porslin, hon skapade ett borgerskapets finrum på Råå.

Det var förstås hos Fru Göransson som traktens större kalas hölls. Bröllop och begravningar var begivenheter, och den som





På denna karta, hämtad från Curt Perssons artikelsamling, ser vi både Öfra Wårds-huset (i mitten) och Winblads krog (överst).

inte var inbjuden gick dit ändå för att titta på grannlåten. En omvittnad händelse var 100-årsminnet av Ryssbranden 1788. Då, 1888, lär ett par tusen personer ha deltagit i jubileet och ungefär hälften av dem i den stiliga avslutningen. Till fester kunde fruar och döttrar av "bättre folk" få följa med och här tråddes dansen till entusiastiska musikanter.

I Curt Perssons artikel om "Wårds-husets bästa år" får vi veta mera om Ryssbrandens jubileum. Bengaliska eldar tändes och ett praktfullt fyrverkeri avslutade festen. Vi får också en uppfattning om priserna på de

drycker som serverades: "sexan" kostade 1:25 för damer (fick damer verkligen dricka sexor offentligt?) och 1:50 för herrar.

Anna-Cecilia Göransson avled 1904. Då hade hon hunnit uppleva Decauvillens positiva betydelse för samhället och inte minst för wårds-huset. Efter hennes död såldes wårds-huset till nybildade Raus Fastighets AB och 1907 stod det Stora Hotellet på plats. Hörnan fick namnet "Lilla Hotellet" och Råå Spritförsäljnings AB öppnade utskänkingslokal i den tidigare festsalen. Men det är en annan historia.



*Winblads krog fick runt år 1900 ge plats åt en bok- och pappershandel. Foto ur museets arkiv.*

### **Skomakare Winblad öppnar nästa Rååkrog**

*Peter Johan Winblad* kom till Råå 1801 tillsammans med hustrun *Anna Maria*. Peter Johan var soldat, och enligt Curt Perssons efterforskning är det troligt att han hade kommenderats till Råå för att ingå i en postering som skulle rapportera om fientliga rörelser i Sundet. Detta var ju Napoleonkrigens tid och Köpenhamn hade bombats av engelsmännen samma år.

Året efter föddes sonen *Petter Winblad*. Han skulle bli traktens näste krögare, men först valde han skomakareyrket och lämnade familjen för att gesällvandrade under flera år.

1825 återvände *Petter Winblad* till Råå och gifte sig med *Hanna Johansdotter*. Det var ett gott gifte; Hannas far, *Johan Nilsson*, hade köpt Råå nr 1, "Starkens hörna", mitt emot dagens bibliotek. Det nygifta paret fick fin hemgift och god ekonomisk hjälp av Hannas far, och på hans tomtmark bygg-

des det hus som idag har adress Rååvägen 15.

*Petter* öppnade skomakeri i en del av huset, men det unga paret upptäckte snart både husets strategiska läge nära landsvägen och att det bland den växande befolkningen på Råå fanns gott om män, unga och mindre unga, med god lust för krogliv och med en slant att spendera. I husets norra del öppnades en "krostua" en enkel utskänkningslokal. Rejäl mat och stärkande drycker lockade. Blivande Öfra Wårdshuset, på Råå nr 2, var vid den tiden ganska nedgången, och kanske var det konkurrensen med *Petter Winblad* som fick *Petter Persson* att förbättra och bygga om sitt värdshus när han tog över efter brodern 1835.

Från början skrev sig *Petter Winblad* som skomakare och traktör men redan efter några år var det krögarens uppgift som dominerade även om han bedrev skomakeriet parallellt. *Petter Winblad* dog redan 1848, och efter det tog *Hanna* över verksamheten till-

sammans med fyra av döttrarna och den unga sonen, *Janne Fredrik Winblad*.

### **Wieselgren predikade kroglivets förbannelse**

Inkomster från gott fiske, men kanske ändå mer från lurendrejeriet, betydde mycket för Rååkrogarnas lönsamhet från ungefär 1830 och femtio år framåt. Winblads krog tycks ha haft god lönsamhet i mitten av århundradet, och flera av husets rum togs i anspråk för servering och utskänkning, till och med en festsal inreddes. Kanske var det i den som *Peter Wieselgren*, kyrkoherde i Helsingborg och Raus höll husförhör och predikade om kroglivets förbannelse, medan spriten serverades i rummet intill! Att han höll husförhör på Winblads krog är känt.

Dryckenskapen hade blivit en förbannelse för många under 1800-talet. Samtidigt som fiskeflottan växte och inkomsterna från god försäljning av rödspottor, torsk och sill höjde levnadsstandarden, drabbades åtskilliga kvinnor och barn hårt av att familjens manfolk spenderade alltför mycket på starka drycker.

Det var inte bara nykterhetskämpen Peter Wieselgren som predikade för Rååborna om dryckenskapens fördärv. Under 1800-talets andra hälft drog väckelserörelsen in med full kraft. Många engagerade sig i de olika samfund som etablerade sig på Råå, positivt med tanke på att nykterhet eller åtminstone viss återhållsamhet bredde ut sig, negativt därför att det blev märkbara grupperingar i samhället. Olika familjer och släkter valde olika samfund. Generositet och grängsöverskridande var inte alltid betecknande ens i de troendes krets.

Johan Fredrik Winblad tog efterhand över ansvaret för Winblads krog, men han var också utbildad skeppare. Efter väckelserörelsens svalkande inverkan på kroglivet krympte kundkretsen högst betydligt.

Till Winblads vid Storgatan var det inte så lätt att smyga in, då klarade sig Hamnkrogen lite bättre ännu ett par årtionden. 1870 blev krogen nedlagd och Johan Fredrik blev skeppare på heltid. Han dog 1880 i Rio de Janeiro och kring sekelskiftet var det dags för ny mera uppbygglig verksamhet i huset, bok- och pappershandel!

### **Hamnkrogarna lockade törstiga fiskare och sjömän**

Det är klart att Råå förr eller senare skulle få sin Hamnkrog! Nedre Läget blev ett par decennier in på 1800-talet samhällets mest livfulla del. Nu var det inte enstaka kalkstensjakter som snirklade sig in i å-gapet eller små fiskebåtar som landade sin fångst. Nu fylldes hamnen av fraktskutor och rejäla fiskekvassar som kom till hemmahamnen efter goda fisketurer. Till den legala handeln kom ofta även den andra, lukrativa, ”vid-sidan-av” importen.

Den första hamnkrogen öppnades i hörnet av nuvarande Patrullgatan/Kajgatan, i ett sedan länge försvunnet hus. *Pehr Jönsson*, den Pehr som var traktör på värdshuset på övre läget fram till cirka 1830, bodde i grannhuset och insåg förstås att den livliga trafiken och handeln kring hamnen skulle göra en hamnkrog minst lika viktig som hans landsvägskrog.

Pehr Jönsson var varken skriv- eller räknekunnig men han var säkerligen en klok man, för som traktör till hamnkrogen valde han den till Råå nyinflyttade bokhållaren *Johan Fredrik Sandberg*. John Fredrik var en ung man när han flyttade hit med hustru och liten dotter. Varför de flyttade hit är oklart, men snart är de skrivna i det hus där Pehr Jönssons hamnkrog inrättas. Här flödade både sprit och pengar under ett antal lönsamma år, och när krogen upphörde flyttade den goda bokhållaren över till nästa hamnkrog.

## **Pehr Görens hamnkrog - välkänd och ökad**

Det var ett sjudande liv kring Råå hamn vid 1800-talets mitt. Den första hamnkrogen var nedgången och utrymmet förslog inte långt. Huset revs och 1843 öppnade *Christian Persson* den krog som skulle bli känd som "Pehr Görens kro". Platsen benämns Råå nr 17 på gamla kartor och var belägen där nuvarande värdshus östra del finns.

Christian Perssons far, *Pehr Göransson*, tillhörde den här tidigare uppmärksammade krögaresläkten Göransson. Hans morfar, *Christian Borman*, var redan på 1780-talet vald förtroendemän för Rååfiskarna. Christian Borman togs som gisslan av rysarna som brände ner Råå, men okänt hur, återvände han till sitt hus, Råå nr 17. Här kunde alltså dottersonen öppna den länge omtalade och beryktade Pehr Görens Kro. I eftermälen framhålls gärna krogen som "fördärvets boning".

Öl och brännvin var det gott om på Pehr Görens krog, det är ställt utom all tvivel. Detta var tiden då smugglingen över sundet gav goda förtjänster, det var inte bara sprit som smugglades, tyger och diverse lyxvaror forslades gärna otullade och obeskattade till destinationer långt upp i landet. Sjöfarten hade god tillväxt, långseglingar blev allt vanligare och efter en nedgångsperiod gav åter fisket goda fångster om än inte stora inkomster.

Den goda utvecklingen hade en baksida som väl främst drabbade fiskarna och deras familjer. Det berättas åtskilliga historier om kvinnor som gick till krogen för att försöka rädda undan någon del av fiskepengen innan allt förvandlats till sprit.

Det hade bildats en tradition bland fiskare och annat manfolk nere vid hamnen. När större båtar skulle sjösättas eller dras upp ur hamnen var man länge beroende av handkraft. Man hjälptes åt med det tunga arbetet. Som tack för hjälpen förväntades

båtagaren bjuda på en sup på krogen. Men en räknte sällan. Det blev oftast alldeles för många och när pengarna från fiskefångsten tröt skrev man på en skuldsedel för senare inlösen. Förföll den kunde markbitar, lösöre och husdjur byta ägare. Det sägs att delar av tomtmark som då bytte ägare ofta är grunden till den oreda av tomtmarkeringar som fanns och fortfarande finns på Nedre Läget.

Några kloka män insåg att det var en omöjlig situation. Superiet innebar inte bara förlorade pengar, också ohälsa och familjetragedier var givna konsekvenser. 1877 bildades Råå Fiskareförening till stor välsignelse för många fiskare och deras familjer. Varje båtagare fick betala till kassan som för pengarna köpte in linor, block, domkraft och annat material som behövdes. Betalning för arbetskraft gjordes till kassan. Uppträckaresuparna på krogen försvann. Pehr Görens krog, som vid denna tid drevs av Christian Perssons brorson *Jöns Peter Göransson*, var inte längre någon inkomstbringande förrättning.

1887 var Pehr Görens Krog konkursmässig och Jöns Peter Göransson på obestånd. De starka väckelse- och nykterhetsrörelserna hade lyckats få över Rååborna till ett gudfruktigare och nyktrare leverne, och med Fiskareföreningens behjärtansvärda och framgångsrika initiativ krympte kundkretsen samman.

Det präktiga huset såldes till en betydligt mera oförarglig verksamhet, nybildade Råå Handelsförening.

Jöns Peter gjorde ett sista försök att förse törstiga bröder i Råås hamnkvarter med öl och supar och öppnade en ölstuga i det hus som Råå Sjöscooter idag disponerar. Men inte ens den bar sig. Det var slutsupet på krogarna vid hamnen - för en tid i alla fall.

**Stina Norling**

# Årsredovisning

## RESULTATRÄKNING FÖR INKOMSTÄRET 2006

<b>INTÄKTER</b>	<b><u>2005</u></b>	<b><u>2006</u></b>
Medlemsavgifter	49.350,00	54.200,00
Entréavgifter	82.450,00	82.640,00
Entréavgifter grupper, guidning	36.900,00	41.044,00
Försäljning böcker, kort etc.	39.526,50	45.003,00
Försäljning Rååfilm	4.200,00	3.450,00
Försäljning kaffe, lotterier etc	16.935,00	24.025,50
Försäljning inventarier	1.200,00	1.000,00
Bidrag medlemstidningen	10.100,00	17.284,50
Bidrag Hbg kommun	95.000,00	95.000,00
Övriga ersättningar och bidrag	<u>56.785,50</u>	<u>3.676,00</u>
<b>SUMMA INTÄKTER</b>	<b>392.447,00</b>	<b>367.322,50</b>
<b>KOSTNADER</b>		
Renovering av avlopp	40.000,00	0
Aktivitetskostnader	25.891,00	28.423,00
Inköp av varor för försäljning	34.927,90	14.779,00
Förbrukningsmaterial, inventarieunderhåll	<u>56.501,66</u>	<u>18.538,00</u>
	157.320,56	61.740,00
<u>Administrationsomkostnader</u>		
Kontorsmaterial, porto, telefon etc	13.693,75	10.513,59
Medlemstidningen inkl. varningsaktivitet	43.494,00	45.619,50
Representation, uppvaktningar	2.282,00	2.725,00
Marknadsföring, informationsmaterial	25.345,50	39.369,00
Utställningar	67.749,50	6.223,50
Föreningsavgifter, utbildning	<u>175,00</u>	<u>3.117,00</u>
	152.739,75	107.567,59
<u>Driftskostnad för fastigheten</u>		
Tomtarrende	8.280,00	8.280,00
El, vatten och avlopp	48.437,00	46.586,00
Larmkostnader	42.704,00	30.086,00
Försäkringspremier	18.014,00	18.435,00
Underhåll o komplettering av inredning	<u>3.199,30</u>	<u>11.517,25</u>
	120.634,30	114.904,25
<b>SUMMA KOSTNADER</b>	<b>- 430.694,61</b>	<b>- 284.211,84</b>
<b>RESULTAT FÖRE AVSKRIVN O FINANSPOSTER</b>	<b>- 38.247,61</b>	<b>83.110,66</b>
Årets avskrivningar	<u>- 4.920,00</u>	<u>- 95.076,50</u>
<b>RESULTAT EFTER AVSKRIVN O FINANSPOSTER</b>	<b>- 43.167,61</b>	<b>- 11.965,84</b>
<u>Finansiella kostnader och intäkter</u>		
Ränteintäkter	14.398,90	190.434,11
Räntekostnader och bankavgifter	- 1.096,00	- 2.176,94
Under året erhållna donationer och bidrag	472.500,00	669.890,00
1000 - klubben	<u>0</u>	<u>44.000,00</u>
	485.802,90	902.147,17
<b>ARETS ÖVERSKOTT</b>	<b>442.635,29</b>	<b>890.181,33</b>

## BALANSRÄKNING PER 2006-12-31

<b>TILLGÅNGAR</b>	<b><u>2005</u></b>	<b><u>2006</u></b>
<u>Anläggningstillgångar</u>		
Byggnader	3.733.544,00	3.733.544,00
Byggnader, motorhallen	1.160.823,50	1.160.823,50
Pågående arbeten	391.388,00	0
Byggnadsinredningar	18.155,00	748.506,00
Datoranläggning	0	17.233,00
Larm- och åskledaranläggning	<u>11.600,00</u>	<u>10.150,00</u>
	5.285.510,50	5.670.256,50
<u>Omsättningstillgångar</u>		
Kontantkassor	6.612,50	6.000,00
Bankmedel	167.398,16	607.521,15
Sponsorbidrag, motorhallen	0	
Värdepappersfonder	150.000,30	679.954,00
Förutbetalda kostnader	<u>0</u>	<u>8.108,00</u>
	324.010,96	1.301.583,10
<u>Donationsmedel</u>		
Ruben Rausings legat	298.118,51	302.273,51
Donatorers fond	50.558,49	0
Enskilda donatorers fond	371.728,38	0
Curt Perssons fond	<u>3.513,24</u>	<u>3.516,75</u>
	723.918,62	305.790,26
<b>SUMMA TILLGÅNGAR</b>	<b>6.333.440,08</b>	<b>7.277.629,91</b>
<b>SKULDER OCH EGET KAPITAL</b>		
<u>Kortfristiga skulder</u>		
Leverantörsskulder	8.163,00	61.271,50
Förutbetalda intäkter/upploopna kostnader	<u>43.500,00</u>	<u>44.400,00</u>
	51.663,00	105.671,50
<u>Eget kapital</u>		
Ingående behållning	5.839.141,79	6.281.777,08
Årets överskott	<u>442.635,29</u>	<u>890.181,33</u>
	6.281.777,08	7.171.958,41
<b>SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL</b>	<b>6.333.440,08</b>	<b>7.277.629,91</b>

---

## ”Peveren”

**Rååhistoria, berättad av Amanda Björk f.1890, och nedtecknad i museets minnespärm.**

*“De va en påg di kallade ”Peveren”. Hanses mor var så sparsam så hon to´ rätt på pepparkornen hon nyttat i maden å lät di torra så hon kunde bruka di på nytt...”*

# Info-sida

## Råå-å-ål

**Årets utställning** på tredje våningen har ålen i fokus. Vi berättar i ord och bilder om ålfisket som en gång var av stor ekonomisk betydelse för samhället. På museet finns redskapen från och kunskapen om denna svunna tid. Utställningen öppnar den 1 maj.

## Öppettider 2007

**10 januari – 25 april:**

onsdag 17.00 – 20.00

**1 maj – 26 juni:**

onsdag 17.00 – 20.00

lör- sön- o. helgdag 13.00 – 17.00

**26 juni – 26 augusti:**

tisdag – fredag 13.00 – 18.00

lördag o. Söndag 13 – 17.00

**29 augusti – 31 oktober:**

onsdag 17.00 – 20.00

lördag o. söndag 13.00 – 17.00

**7 november – 5 december:**

onsdag 17.00 – 20.00

Entré 40:-, barn under 12 år i vuxens sällskap gratis.

Guidning för grupper efter tidsbeställning hos Siv Olsson 042-262688.

Guidning för skolklasser efter tidsbeställning hos Eva Olsson 042-294117.

## Höstmötet

äger rum tisdagen den 25 oktober 2007.

**Råå Museum för fiske och sjöfart**

Hamnplan, 25270 Råå

Tel 042-261131

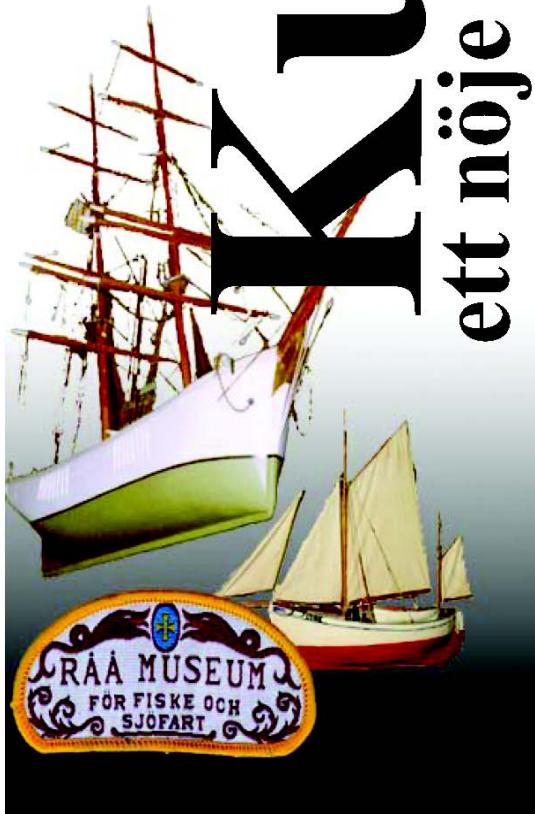
Bankgiro 5601-4681

Epost [info@raamuseum.se](mailto:info@raamuseum.se)

Web [www.raamuseum.se](http://www.raamuseum.se)

# Kultur

ett nöje och ett måste



---

# MUSEITIDNINGEN

---

**Redaktör:**

Stina Norling  
Mellangatan 2  
25270 Råå  
Tel 042-26 03 56

**Layout och redigering:**

Cal Åström  
**I redaktionen:**  
Åsa Rausing-Roos  
Marianne Wittgren  
Ragnar Thornberg

---

## Kallelse till årsmöte

Vi träffas i Raus församlingsgård med ingång från Kielergatan

**Torsdagen den 22 mars kl. 19.00**

Efter årsmötesförhandlingar, rapporter och information serverar vi "Små smakliga frestelser och både kallt och varmt att dricka", pris 25:-

### **Kvällens föredrag:**

#### **Ålen – från Sargassohavet till gillesbordet**

Curt Gehlin, doktor på fisk och mannen bakom den uppskattade "Silverålen", berättar om denna feta och nyttiga läckerhet som en gång var en ekonomisk resurs för Rååfiskarna men som idag är en sällsynt gäst i våra vatten.

Har du missat medlemskapet för 2007? Det kan vi ordna på årsmötet. Säg till när Du löser kaffebiljetten! Årsavgiften är fortfarande 100:-

